

РОЛЬ ДЕРЖАВИ В РЕГУЛЮВАННІ ВІДНОСИН ПО ЗАКУПІВЛІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ДЛЯ ДЕРЖАВНИХ ПОТРЕБ

В основі аграрної політики держави в сучасних умовах повинно лежати усвідомлення особливої ролі аграрного сектора економіки в життєдіяльності суспільства. Сільськогосподарська продукція в усьому світі є стратегічним товаром, однією з основ нормального існування людства. Тому держава не може стояти осторонь від розвитку ринкових процесів і відносин у цілому, особливо коли йдеться про забезпечення населення необхідною кількістю продуктів харчування, створення продовольчої безпеки. У системі вільного ринку не можна обійтися без втручання держави, що бере на себе виконання тих функцій, з якими не може впоратися ринок. Навіть учені-цивілісти, які є беззастережними прихильниками вільного ринку, визнають неможливість повної відмови від впливу держави на ринкові відносини за допомогою економічних методів [7, с. 133]. Особливо гостро це питання стоїть у сфері відносин по закупівлі сільськогосподарської продукції для державних потреб.

Проблема державного регулювання продовольчого ринку України виступає предметом дослідження багатьох правознавців, серед яких М.Латинін, Т.Лозинська, А.Пешко, В.І.Семчик, А.М. Статівка [Див.: 3; 4; 6-10] та ін. Проте окремі її питання вимагають більш детального опрацювання. Зокрема, потребує поглибленого вивчення державне регулювання відносин по закупівлі сільгосппродукції для державних потреб. Незавершеність наукових розробок з цього питання та його істотна практична значущість для держави підтверджують об'єктивний характер актуальності теми дослідження.

Метою цієї статті є визначення ролі держави в регулюванні відносин по закупівлі сільгосппродукції для державних потреб, методів і механізмів регламентації цієї сфери відносин.

Закон України “Про основні засади державної політики на період до 2015 року” від 18 жовтня 2005 р., № 2982 – IV [2; 2006. – № 1. – Ст. 17] визначає основними пріоритетами державної аграрної політики запровадження сучасних механізмів і методів формування прозорого ринку сільгосппродукції. Його формування значною мірою залежить від чіткої й налагодженої системи державних закупівель сільгосппродукції. Діяльна участь держави у цьому процесі є конче необхідною за тих умов, які склалися на даному етапі розвитку економіки нашої країни, коли відчутно бракує таких факторів, як розгорнута інфраструктура оптових продовольчих ринків, транспортування, зберігання продукції, інформаційне обслуговування сільськогосподарських товаровиробників [7, с. 131]. Тому всі процеси, які здійснюються під час закупівлі сільгосппродукції повинні здійснюватися під суворим контролем держави, оскільки в даному випадку йдеться про забезпечення реалізації загальнодержавних інтересів у продовольчій царині. Необхідність участі держави у вказаних

правовідносинах науково доведена й практично обґрунтована. В усіх розвинутих країнах за наявності необхідної інфраструктури оптового ринку провадиться й державна закупівля сільгосппродукції, що надає сільськогосподарським товаровиробникам гарантії збуту останньої за ціною, яка їх так чи інакше влаштовує. Оптовим покупцям гарантується належне постачання сільгосппродукції [12, с. 119].

Останнім часом в регламентуванні відносин по закупівлі сільгосппродукції простежується прагнення законодавця посилити функції державного впливу на підставі цінових, організаційних та інших важелів. Про це свідчать, зокрема, положення п. 4 ст. 1 Закону України від 22 грудня 1995 р. “Про державне замовлення для задоволення пріоритетних державних потреб” [2; 1996. – № 3. – Ст. 9] (назва Закону в редакції Закону № 3205 – IV від 15 грудня 2005 р. [2; 2006. – № 14. – Ст. 118], які передбачають особливості, що виникають у зв’язку з поставками (закупкою) для державних потреб сільгосппродукції, продовольства, і регулюються окремими актами законодавства України. У цьому Законі закріплено, що гарантом за зобов’язаннями державних замовлень виступає Кабінет Міністрів України. Тому ним 26 лютого 1996 р. затверджено Порядок формування і розміщення державних замовлень на поставку продукції для державних потреб і контролю за їх виконанням [13]. У розв’язок п. 4 ст. 1 Закону Президентом України 18 січня 1996 р. видано Указ “Про задоволення державних і регіональних потреб в сільськогосподарській продукції у 1996 році” [12; 1996. – № 14. – Ст. 5-6], у якому окреслено особливості правового регулювання поставок сільгосппродукції для державних потреб. Цей документ передбачає, що держава в особі уповноважених Кабінетом Міністрів України міністерств та інших центральних органів державної виконавчої влади провадить закупівлю сільгосппродукції та продовольства і забезпечує формування державних ресурсів зерна, сортового й елітного насіння за державним контрактом шляхом визначення їх обсягів, необхідних для задоволення загальнодержавних потреб.

У цьому зв’язку окремої уваги заслуговують положення Закону України “Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру” від 17 червня 1999 р., № 758 – XIV, відповідно до якого обсяги закупівлі цього продукту для забезпечення внутрішніх державних потреб визначаються щорічно Кабінетом Міністрів України, а його закупівля здійснюється органами (підприємствами), ним уповноваженими.

Державне регулювання відносин по закупівлі сільгосппродукції для державних потреб забезпечується за допомогою методів, серед яких нормативно-правові, фінансово-економічні й організаційні. При цьому слід зазначити, що значних результатів можливо досягти лише при їх комплексному застосуванні.

До нормативно-правових методів треба віднести створення умов для формування дійової нормативно-правової бази. Адже всі труднощі й недоліки у здійсненні державних закупівель полягають у тому, що не реалізуються або реалізуються неналежно закони, що становлять основу державного регламентування цієї сфери відносин. У той же час посилюється нестабільність і “заплутаність” аграрного законодавства, багато запланованих Верховною Радою й Кабінетом Міністрів України законопроектів не підготовлені, інші хоча й напрацьовані, але тривалий час не приймаються. Ось чому, щоб підняти на належний рівень, зокрема, державне регулювання відносин по закупівлі сільгосппродукції для державних потреб та й увесь продовольчий ринок, органам законодавчої й виконавчої влади належить якнайшвидше вжити заходів, спрямованих на формування керованого й урегульованого

механізму державних закупівель, функціонування якого має забезпечуватися єдиними правовими нормами. Так, на думку А.М. Статівки, існує нагальна потреба в розробленні і прийнятті законодавчого акта, який забезпечуватиме поживлення ринку сільгосппродукції. З його погляду, це повинен бути закон “Про закупку й поставку сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства для державних потреб” [9, с. 31]. Проте важливо зауважити, що сама по собі наявність правових засобів, закріплених у чинному законодавстві, не зможе забезпечити функціонування державних закупівель на належному рівні без відповідного й високоякісного механізму по їх застосуванню на практиці, який визначив би організаційну структуру, повноваження відповідних органів та ін.

До фінансово-економічних методів регулювання належить здійснення резервних, інтервенційних, заставних і регіональних закупівель з метою забезпечення продовольчої безпеки країни, нарощування обсягів продажу сільгосппродукції на організованих ринках, установа оптових цін на окремі види сільгосппродукції шляхом визначення мінімальних і максимальних закупівельних цін.

Підвалини державної політики в ціновій, регуляторній та інших царинах державного регулювання розвитку аграрного ринку, забезпечення продовольчої безпеки населення й ефективного проведення закупівель сільгосппродукції визначаються Законом України “Про державну підтримку сільського господарства в Україні” від 24 червня 2004 р., № 1877 – VI [2; 2004. – № 49. – Ст. 527]. Ним передбачена можливість держави регламентувати гуртові ціни окремих видів цієї продукції, встановлювати мінімальні й максимальні закупівельні ціни. Мінімальна встановлюється на рівні, який унеможливує середньостатистичну збитковість виробництва в Україні даного виду продукції, максимальна – на рівні, який не допускає зростання цін виробників об’єкта державного цінового регулювання вище загального індексу цін споживчих за відповідний період часу. Державне цінове регулювання застосовується до певних видів товарів (зернові й олійні культури, цукрові буряки та ін.), які й виступають предметом закупівлі сільгосппродукції для державних потреб. Адже за державними контрактами здійснюється закупівля державою найважливіших культур, необхідних для забезпечення потреб населення у хлібі та хлібобулочних виробах, цукрі, олії, а також до державних ресурсів насіння і племінної худоби. Необхідність регламентації цін з боку держави на аграрну продукцію зумовлена їх низьким рівнем, значними коливаннями. Вибір конкретної форми державного впливу на цей процес залежить від можливостей Держбюджету й напряму впливу, тобто необхідності підвищення або стримання зростання цін. Запровадження державного цінового регулювання всіх або деяких об’єктів віднесено до компетенції Кабінету Міністрів України, який офіційно оприлюднює перелік об’єктів такого регулювання не пізніше ніж за 30 календарних днів до початку маркетингового періоду.

Хоча державне регулювання відносин по закупівлі сільгосппродукції для потреб держави й базується переважно на нормативно-правових, економічних і фінансових методах, однак воно не вичерпується останніми, оскільки цей складний процес охоплює в комплексі різноманітні й організаційні методи. До них необхідно віднести сприяння розвитку інфраструктури аграрного ринку, тому що ефективна закупівля сільгосппродукції стає можливою лише за цих умов. Пріоритетним завданням держави є створення, функціонування й розвиток аграрних бірж, аукціонів, торгових домів та інших елементів структури аграрного ринку шляхом законодавчого й нор-

мативного регулювання їх діяльності, посилення економічної заінтересованості товаровиробників для входження на біржовий ринок сільгосппродукції.

З огляду на викладене можна зробити висновок, що відносини по закупівлі сільгосппродукції для державних потреб є досить урегульованим сектором економіки країни на сучасному етапі. Забезпечення ефективності здійснення процедур закупівель зумовлено не стільки ринком, скільки державним впливом з використанням ринкових механізмів. Це викликано перш за все потребою в забезпеченні так званої продовольчої безпеки країни, специфікою продукції сільського господарства, стабілізації агропромислового виробництва. З урахуванням особливого місця сільського господарства в забезпеченні продовольчої безпеки держави й недостатньої розвиненості ринкових структур та інституцій. Слід підкреслити, що роль у здійсненні процедур державних закупівель сільгосппродукції в Україні має бути активнішою порівняно з країнами з розвиненим ринковим господарством. У ситуації, що склалася на даний час, доцільним було б збереження державної системи закупівель основних видів сільгосппродукції для створення продовольчих резервів.

Метою впливу держави на відносини у сфері закупівлі сільгосппродукції для державних потреб є досягнення раціонального використання останньої й забезпечення прозорості цієї процедури.

Держава в нових умовах зобов'язана забезпечити відповідне правове середовище для розвитку сучасних аграрних ринкових відносин, зокрема, по закупівлі сільгосппродукції для державних потреб. Адже в даному випадку йдеться саме про державні потреби в товарах, необхідних для розв'язання найважливіших соціально-економічних проблем в Україні, створення й підтримання на належному рівні державних матеріальних резервів. Без сумніву, сільгосппродукцію необхідно віднести до таких товарів.

При регламентації механізму закупівель сільгосппродукції треба застосовувати оптимальне поєднання ринкового й державного важелів, що послужить запорукою налагодження стійкої системи закупівель і як наслідок – продовольчого забезпечення населення України. А для цього необхідно створювати спеціалізовані й регіональні продовольчі фонди й достатні їх резерви для державних потреб.

Список літератури: 1. Відомості Верховної Ради України. 2. *Копелець О.О.* Механізм державного регулювання розвитку сільського господарства: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Х., 2006. – 20 с. 3. *Латинін М.* Державне регулювання розвитку аграрного ринку в Україні // Вісн. Нац. акад. держ. управління. – 2006. – № 1. – С. 162-170. 4. *Лозиська Т.М.* Теоретико-методологічні засади державного регулювання продовольчого ринку України // Вісн. Нац. акад. держ. управління. – 2006. – № 1. – С. 65-70. 5. Науково-практичний коментар до Закону України “Про державну підтримку сільського господарства України” / За заг. ред. Статівки А.М. // Бюл. зак-ва і юрид. практики України. – 2005. – № 10. 6. *Пешко А.* Державне регулювання агропромислового комплексу України // Вісн. Нац. акад. держ. управління. – 2006. – № 1. – С. 143-147. 7. *Семчик В.І., Погрібний О.О., Стретович В.М.* Аграрне законодавство України, проблеми ефективності – К.: Наук. думка, 1998. – С. 245. 8. *Статівка А.М.* Договори в АПК України в умовах ринку. – Х., 1997. – 237 с. 9. *Статівка А.М.* Державне регулювання продовольчого ринку України в сучасних умовах // Право України. – 2001. – № 10. – С. 29-32. 10. *Статівка А.М.* Деякі аспекти посилення державного регулювання в процесі аграрних перетворень // Право України. – 2001. – № 6. – С. 57-59. 11. Урядовий кур'єр. 12. *Шпичак О.М.* Ціноутворення в системі аграрної політики // Сучасна аграрна політика України: проблеми становлення. – К., 1996. – С. 118-123. 13. Порядок формування і розміщення держзамовлень на поставку продукції для державних потреб і контролю за їх виконанням // Офіц. сайт М-ва аграрної політики – <http://www.minagro.gov.ua>

Надійшла до редакції 26.09.2007 р.